

Het schrappen van artikel 294 lid 2 van het Wetboek van Strafrecht

“Vandaag zit voor u een man (H.) die zijn moeder heeft geholpen met haar zelfgekozen levenseinde. Geconfronteerd met de indringende wens van een hoogbejaarde vrouw van 99 jaar die niet nog ouder wilde worden, heeft hij haar begeleid en geholpen met haar zelfdoding. Hij heeft daarbij gehandeld vanuit compassie. Vanuit naastenliefde. Hij heeft gehandeld vanuit integere motieven en met goede bedoelingen.

(...)

In de rechtszaal moet echter geoordeeld worden op basis van het geldende recht. Dat is het houvast, het kader waarbinnen getoetst moet worden. Beoordeeld moet worden wat strafbaar is. In deze zittingszaal is niet aan de orde wat wellicht niet strafbaar zou moeten zijn. Die discussie hoort niet thuis in de rechtszaal, maar op het politieke podium, bij de wetgever. Het gaat er vandaag om wat wel en niet mag en het gaat er niet om wat – in de visie van sommigen – zou moeten mogen. Ons toetsingskader is helder. De wetgever is duidelijk. Hulp bij zelfdoding is een strafbaar feit. Het is strafbaar gesteld in artikel 294, tweede lid, Wetboek van Strafrecht.”

Zo begint op 24 september 2013 het requisitoir van de Officier van Justitie in het strafproces tegen Albert Heringa. Het laat zien dat de toepassing van artikel 294 lid 2 moeilijk is. Het is moeilijk iemand te vervolgen voor handelen uit naastenliefde. En toch is dat wat moet gebeuren op basis van het geldende recht. Niet alleen het OM voelt deze spagaat. Ook rechters¹, nabestaanden² en de NVVE³ hebben hiermee te maken. Reden voor de NVVE om het maatschappelijke debat te voeren over het nut en onnut van dit wetsartikel.

Dit maatschappelijk debat kan niet los gezien worden van de juridische consequenties die gepaard gaan met het bestaan van of juist eventuele afschaffing van artikel 294 lid 2. Dit document gaat over

1. De juridische haken en ogen van het artikel als zodanig
2. De grond voor het bestaan van het artikel
3. De juridische betekenis van het artikel
4. De maatschappelijke implicaties van het artikel
5. De juridische implicaties, in het geval artikel 294 lid 2 zou worden afgeschaft

---

¹ Heringa, Rb Zutphen, 22-10-2013 (rechtspraak.nl): “De rechtbank beseft terdege dat sprake is van een tijdperk van groeiende medische mogelijkheden en langere levensverwachtingen en dat tegelijkertijd veel mensen zich zorgen maken over hoe zich dat verhoudt met de mogelijkheid tot zelfbeschikking, behoud van eigen identiteit en kwaliteit van leven. De maatschappelijke discussie moet zeker worden gevoerd en het zal uiteindelijk aan de wetgever zijn om daar al dan niet wat mee te doen.”

² Geachtekamerleden.nl

³ <https://www.nvve.nl/actie/hulp-geen-misdaad/manifest-294/> 1

1. Juridische haken en ogen van art. 294 lid 2

Artikel 294 lid 2 Sr. is een opmerkelijk artikel, gezien vanuit de systematiek van het Nederlandse recht. Allereerst is het ongebruikelijk dat zelfdoding zélf niet strafbaar is, maar de hulp erbij wel. Het wetboek van strafrecht kent de constructie om hulp of voorbereidingshandelingen of pogingen strafbaar te stellen (denk aan medeplegen bij diefstal, poging tot moord, of voorbereidingshandelingen ten aanzien van een terroristische aanslag) maar in al deze gevallen is er sprake van koppeling aan een strafbaar hoofddelict (diefstal, moord of terroristische aanslag). In Nederland is zelfdoding echter geen strafbaar feit. De hulp erbij wél strafbaar stellen is dan ook opmerkelijk.

Ten tweede is artikel 294 lid 2 in strijd met het non-volenti beginsel: het principe dat de wil van de betrokkene de strafbaarheid wegneemt. Denk aan fysiek geweld in een speelfilm. De persoon die klappen uitdeelt maakt zich strikt genomen schuldig aan mishandeling. Toch is hij niet strafbaar. De wil en toestemming van de persoon die de klappen incasseert, ontnemen de strafbaarheid immers aan de mishandeling. Bij hulp bij zelfdoding wordt deze theorie niet gevolgd. Hulp bij zelfdoding is (net als euthanasie) iets dat men doet op verzoek van de betrokkene. Een meer uitdrukkelijke vorm van toestemming is nauwelijks denkbaar. Toch is hulp bij zelfdoding expliciet strafbaar gesteld door de wetgever.

Het ontbreken van een hoofddelict en het niet toepassen van het non-volenti beginsel zijn twee opmerkelijke aspecten aan artikel 294 lid 2 en niet in lijn met de systematiek van het recht.

2. 'Den eerbied voor het menselijk leven'

Deze opmerkelijke zinnen van de wetgever zijn te verklaren uit de geldende (Christelijke) moraal ten tijde van de invoering van artikel 294. De wetgever uit 1881 noemt als grond voor strafbaarstelling van hulp bij zelfdoding: "den eerbied voor het menselijk leven, ook tegenover hem, die voor zichzelf daaraan te kort wil doen."⁴

Er was een minderheid in de kamer die het artikel niet zag zitten. Ook was er – ondanks de zaak Dettemeier⁵ – vanuit de praktijk geen behoefte aan strafbaarheid van hulp bij zelfdoding. Toch pleitte de regering voor invoering van het artikel en ging de commissie⁶ hierin uiteindelijk mee. De reden hiervoor was als volgt: "De schending aan den eerbied voor het leven verschuldigd is, ook volgens haar, voldoende grond voor strafbaarstelling van het feit".⁷

De wetgever bleek zich bewust te zijn van het non-volenti beginsel. In de Memorie van Toelichting bij artikel 293 (levensbeëindiging op verzoek) wordt er het volgende over gezegd: "De toestemming kan de strafbaarheid van de levensberoving niet opheffen, maar zij geeft aan het feit een geheel ander karakter – de wet straft als het ware niet meer den aanval tegen het leven van een bepaald persoon,

⁴ Kst 110.9 – Wetboek van Strafrecht, Rapport aan den Koning door den Minister van Justitie, p. 205

⁵ Dettemeijer, Amsterdam 1858. Jong stel pleegt samen zelfmoord. Man overleeft het maar kan niet worden veroordeeld vanwege gebrek aan strafbaar feit.

⁶ De Staatscommissie Wetboek van Strafrecht

⁷ H.J. Smidt en J.W. Smidt: 'Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht, delen I-VI' Haarlem, 1891-1901, p. 442, Verslag van de Tweede Kamer met Regeeringsantwoord

maar de schending van den eerbied aan het menscheijk leven in het algemeen verschuldigd – onverschillig uit welk motief de dader handelt. Misdrijf tegen het leven blijft, aanslag tegen den persoon vervalt.”⁸

Ook was de wetgever zich bewust van het ontbreken van een hoofddelict. Bij de bespreking van dit wetsvoorstel kwam de Raad van State al met de vraag of er wel grond was hulp bij zelfdoding als misdrijf aan te merken, aangezien zelfdoding zelf niet is opgenomen als misdrijf⁹. De toenmalige Minister van Justitie antwoordt dat het hier gaat om een ‘delictum sui generis’: een delict dat op zichzelf, omwille van zijn intrinsieke strafwaardigheid, een misdrijf oplevert.¹⁰ De Memorie van Toelichting zegt hier uiteindelijk over: “Ook hier is schending van den aan het menscheijk leven verschuldigde eerbied de reden waarom, bij uitzondering, strafbaar gesteld wordt de hulp verleend bij een feit dat zelf niet strafbaar is.”¹¹

Deze visie uit 1886, die sterk genoeg is om als rechtvaardigingsgrond te dienen voor het ontbreken van een praktische noodzaak voor strafbaarstelling, gebrek aan hoofddelict en niet toepassen van non-volenti beginsel, leeft in aanzienlijke mate door in ons huidige Wetboek van Strafrecht. Eerbied voor het leven is nog steeds een belangrijk beginsel. Dit komt o.a. tot uiting in het feit dat de Wet Toetsing Levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding (de zogenaamde Euthanasiewet, vanaf nu: Wtl) de strafbaarheid van euthanasie en hulp bij zelfdoding niet opheft, maar enkel een strafuitsluitingsgrond biedt voor artsen, en ook dat alleen in uitzonderlijke gevallen.

Toch is er ook het een en ander veranderd. Ten eerste de maatschappelijke visie op het fenomeen zelfdoding. Deze wordt niet langer gezien als onzedelijk of strafwaardig¹². Ook gaan we niet meer uit van het principe dat eerbied voor het leven een absolute waarde is. Er is immers een uitzonderingssituatie op het eerbiedigen hiervan gecreëerd voor artsen (middels de WTL), en ook in de WGBO kan de wetenschap dat niet-behandelen leidt tot de dood, niet in de weg staan aan de autonomie en de zelfbeschikking van de patiënt. Dit betekent een kleine maar relevante verschuiving in het paradigma van de wetgever uit 1886. Van ‘misdrijf tegen het leven, ongeacht of er sprake is van aanslag tegen den persoon’ naar: ‘misdrijf tegen het leven, mits dit is gekoppeld aan aanslag tegen de persoon’. Iets minder vergaand kan gekozen worden voor de woorden: ‘misdrijf tegen het leven, met ruimte voor uitzonderingen op basis van het ontbreken van een ‘aanslag tegen den persoon.’

---

⁸ Kst 110.3: Memorie van Toelichting, p. 117

⁹ Kst 110.8: Advies van de Raad van State, p. 176

¹⁰ Kst 110.9: Rapport aan den Koning door den Minister van Justitie, p. 205: “Van overtreding kan bij dit feit, een delictum sui generis waarvan elk, ook zonder wet, het ongeoorloofde beseft, in geen geval sprake zijn.”

¹¹ Kst 110.3: Memorie van Toelichting, p. 117

¹² Want hoewel zelfdoding zelf niet strafbaar was gesteld, werd het in 1886 nog steeds strafwaardig geacht. lees hierover ook: Ton Vink, Artikel 294 Sr, 2004, p. 54-55

3. Juridische betekenis van art. 294 lid 2

Artikel 294 lid 2: *“Hij die opzettelijk een ander bij zelfdoding behulpzaam is of hem de middelen daartoe verschaft, wordt, indien de zelfdoding volgt, gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboete van de vierde categorie. Artikel 293, tweede lid, is van overeenkomstige toepassing.”*

Het begrip 'behelpzaam zijn' in art. 294 Sr is noch in dat artikel, noch in de wetsgeschiedenis nader omljnd. Uitkomst wordt geboden door jurisprudentie¹³ en een uitleg uit de periode 1999-2000 door de toenmalige minister van Justitie Korthals, naar aanleiding van de vaststelling van de huidige WTL¹⁴.

Uit de jurisprudentie blijkt dat sommige aspecten van het artikel grote veranderingen in interpretatie hebben gekend. Één lijn is echter consistent: de rechter acht het relevant in hoeverre er sturing of regie van de verdachte is uitgegaan. De rechter acht het geven van hulp in de zin van morele steun (bijvoorbeeld door aanwezig te zijn bij de zelfdoding), het voeren van gesprekken of het geven van vrijblijvende informatie als zodanig niet vallen onder de reikwijdte van artikel 294 lid 2 Sr.¹⁵ De gevoerde gesprekken worden pas strafbaar geacht als er sturing vanuit gaat; de morele steun pas strafbaar als de regie weggehaald wordt bij de betreffende persoon en het geven van informatie wordt pas hulp bij zelfdoding als er instructies worden gegeven.¹⁶

Het lijkt erop dat waar sprake is van vrijwilligheid, eigen initiatief en eigen regie, de rechter er niet aan wil een helpende persoon te veroordelen. De rechter die zich confronteert ziet met een strafzaak op basis van artikel 294 lid 2, interpreteert de betekenis van deze hulp bij zelfdoding dan ook op een beperkte manier. Interessant hieraan is dat deze interpretatie van artikel 294 lid 2 doet denken aan de letterlijke betekenis van het andere lid van artikel 294, te weten lid 1: *“Hij die opzettelijk een ander tot zelfdoding aanzet, wordt, indien de zelfdoding volgt, gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboete van de vierde categorie.”* De twee delicten lopen op deze manier steeds meer in elkaar over, waarmee het specifieke nut van artikel 294 lid 2 steeds kleiner wordt.

---

¹³Belangrijke arresten in dit kader zijn: Mulder-Meiss (1995), Brongersma (2002), Muns (2003), Hilarius (2005) Ton Vink (2007) en Schellekens (2012).

¹⁴Het gaat hierbij oa om Kst 26691,6: Nota nav het verslag

¹⁵Ton Vink, 22-01-2007 (NS 2007, 60): “Na het arrest van de HR van 5 december 1995, NJ 1996, 322 wordt - naar blijkt uit de literatuur, jurisprudentie en door verschillende ministers van justitie op diverse schriftelijke vragen van de Tweede Kamer gegeven antwoorden - in de doctrine algemeen aangenomen dat de in art. 294 lid 2 Sr. bedoelde hulp bij zelfdoding niet strafbaar is, indien die hulp zich heeft beperkt tot het voeren van gesprekken, het geven van inlichtingen en/of het verlenen van morele steun.”

¹⁶Muns, 14-10-2003 (NJ 2003, 732): “Uit de (...) kamerstukken (...) Tweede Kamer, vergaderjaar 1999/2000, 26 691, no. 6) volgt (...) dat de Minister van Justitie de opvatting was toegedaan dat (...) vormen van hulp, zoals het voeren van gesprekken, het bieden van morele steun of het doen van louter informatieve mededelingen niet als strafbare behulpzaamheid bij zelfmoord kunnen worden beschouwd. Voorts geeft de Minister van Justitie aan dat algemene informatie of een advies in algemene zin die/dat het karakter krijgt van een ‘instructie’ en is gericht op een “concrete handeling of vaardigheid”, gekoppeld aan de uitvoering er van en komend van een persoon die daarin meer deskundig is dan degene die haar ontvangt, wel als strafbare vormen van hulp moeten worden aangemerkt.

4. Maatschappelijke implicaties van art. 294, lid 2

De huidige euthanasiewet biedt geen ruimte voor mensen zonder medische aandoening die hun leven voltooid achten en een stervenswens hebben. Dit leidt tot situaties waarin mensen voortdurend lijden, op een gewelddadige manier uit het leven stappen, of een poging tot zelfdoding ondernemen die vervolgens mislukt. Op het moment dat een naaste, een arts of hulpverlener zich genoodzaakt voelt in te grijpen, en besluit hulp te bieden, riskeert hij echter vervolging, veroordeling en strafoplegging.

Deze wetenschap heeft een afschrikwekkend effect en zorgt voor dilemma's en problemen bij naasten, hulpverleners en hulpverlenende instanties. Indien de wet gevolgd wordt, leidt het vaak tot gevoelens van spijt en van machteloosheid, maar indien de wet niet gevolgd wordt leidt het tot geheimhouding, moeizame verwerking (door gebrekkige mogelijkheden erover te praten) en een voortdurend gevoel van schuld of behoedzaamheid.

Dit geldt niet alleen voor naasten en familieleden, maar ook voor artsen en andere hulpverleners. Een derde categorie die ook invloed ondervindt van het bestaan van artikel 294 lid 2, is die van officiële instanties zoals artsenorganisatie KNMG, Stichting De Einder en de NVVE. Een ieder die het document van de KNMG, een handreiking voor stoppen met eten en drinken heeft gelezen, ziet dat de KNMG zich in allerlei bochten wringt om haar handleiding te rechtvaardigen. Een handreiking die erop gericht is bijstand te verlenen aan (oude) mensen die uit eigen beweging besluiten te stoppen met eten en drinken. Doel van de handreiking: zorgen dat dit proces humaan verloopt. Een nobele vorm van hulpverlening. Maar omdat de persoon in kwestie besluit dood te willen, is hulp verdacht. Artikel 294 lid 2 bestaat immers. Wie bezig is met hulpverlening, bij een persoon die doelbewust bezig is met sterven, loopt het risico zich schuldig te maken aan hulp bij zelfdoding.

Ook de NVVE en zusterorganisaties hebben hiermee te maken. Uit de zaken Mulder-Meiss, Vink, Hilarius en Schellekens is gebleken dat goedbedoelde hulp van zelfdodingsconsulenten kan lijden tot rechtszaken en zelfs tot veroordelingen. Ook Stichting De Einder heeft te maken met de voortdurende dreiging van artikel 294 lid 2. De dreiging van artikel 294 lid 2 bemoeilijkt de mogelijkheden van legale hulp voor het voetlicht te brengen. Uit paragraaf 3 is weliswaar gebleken dat het verstrekken van informatie niet valt onder de definitie van hulp bij zelfdoding, maar de dunne scheidslijn maakt dat terughoudendheid geboden is.

5. Juridische implicaties van afschaffing van art. 294, lid 2

Afschaffing van artikel 294 lid 2 heeft meerdere consequenties. Allereerst leidt dit tot verstoring van de Wtl. Hierin wordt immers gerefereerd aan artikel 294 lid 2 om het begrip hulp bij zelfdoding te definiëren¹⁷. Afschaffing van artikel 294 lid 2 impliceert dan ook dat de Wtl aangepast moet worden.

Ten tweede betekent het dat hulp bij zelfdoding voortaan is toegestaan, ook door niet-artsen en ook zonder dat is voldaan aan de zorgvuldigheidsvereisten. De meeste NVVE leden onderschrijven de mogelijkheid van hulp bij zelfdoding door anderen dan artsen. Wat echter wel een bezwaar blijkt te zijn is de opheffing van de zorgvuldigheidsvereisten. Dit heeft niet zozeer te maken met de toets van ondraaglijk en uitzichtloos lijden (er is een grote roep om minder paternalisme; juist in gevallen van voltooid leven is dit een moeilijk criterium), maar des te meer met het 'vrijwillig en weloverwogen verzoek'.

Gedurende een half jaar heeft de NVVE bijeenkomsten georganiseerd naar aanleiding van de Heringa zaak. Uit deze debatten blijkt een grote sympathie voor Albert Heringa, ongelooft over zijn veroordeling, maar ook angst om het artikel af te schaffen. Die angst zit in het idee dat misbruik op de loer ligt als het artikel er niet meer is. Dit heeft waarschijnlijk alles te maken met het feit dat wetgeving gemaakt wordt voor iedereen, maar de gedachte bestaat dat niet iedereen in staat is hiermee om te gaan. Van Moek Heringa leed het geen twijfel dat zij zeer goed wist wat ze wilde en zelf de regie had in het hele proces. Gevreesd wordt echter dat de zwakkeren in onze samenleving de dupe worden van mensen die uit eigenbelang 'een handje helpen'.

Rationeel en juridisch bekeken is deze angst niet terecht. Er is alleen sprake van hulp bij zelfdoding als er sprake is van zélf doding: de betrokkene zelf moet altijd de laatste stap zetten. Als de ander dit doet is er geen sprake meer van hulp bij zelfdoding maar van moord, waar de wet uiteraard bescherming tegen biedt. Als de betrokkene de laatste stap zet, kan aangevoerd worden dat deze stap misschien helemaal niet vrijwillig is, maar gestimuleerd door de 'helper'. Los van de vraag of mensen wel zo makkelijk te manipuleren zijn, is daar artikel 294 lid 1, wat aanzetten tot zelfdoding strafbaar heeft gesteld. Juridisch gezien zijn er genoeg waarborgen om misbruik te voorkomen.

---

¹⁷ Artikel 1 sub b WTL: "In deze wet wordt verstaan onder: **b**.hulp bij zelfdoding: het opzettelijk een ander bij zelfdoding behulpzaam zijn of hem de middelen daartoe verschaffen als bedoeld in [artikel 294, tweede lid, tweede volzin, Wetboek van Strafrecht](#)."

Conclusie

In het kader van het debat over het nut en onnut van artikel 294 lid 2 is het zinvol stil te staan bij de juridische betekenis van dit artikel, zowel vanuit historisch perspectief als vanuit de interpretatie die de moderne rechter eraan geeft. Ook is belangrijk te beseffen welke maatschappelijke gevolgen artikel 294 lid 2 heeft, en welke juridische consequenties gepaard gaan met eventuele afschaffing van artikel 294 lid 2.

Artikel 294 lid 2 is een anomalie binnen de systematiek van het strafrecht. Het is, naast het helpen van iemand bij het ontsnappen uit de gevangenis, het enige artikel in het wetboek van Strafrecht dat hulp strafbaar stelt zonder dat de daad zelf strafbaar is. Daarnaast lijkt het in te gaan tegen het non-volenti beginsel.

Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat het artikel is gebaseerd op de norm: 'respect voor de eerbiedwaardigheid van het leven, ook ten aanzien van diegene die daaraan tegenover zichzelf tekort wil doen'. Deze norm is gebaseerd op een gedachte die niet meer overheersend is de huidige maatschappij: eerbied voor het leven dient in alle omstandigheden opgebracht te worden en zelfdoding is dan ook moreel verwerpelijk.

Het bestaan van artikel 294 lid 2 zorgt voor gevoelens van machteloosheid en spijt bij mensen die uit naastenliefde hulp (zouden) willen bieden, en leidt tot voortdurend leed of juist verborgen hulp. Vanwege het bestaan van artikel 294 lid 2, moeten niet alleen naasten en hulpverleners, maar ook instanties zoals de KNMG zich in bochten wringen om toch een helpende hand te kunnen bieden aan mensen die het leven niet meer wensen.

Aan de andere kant heeft de rechter de definitie van hulp bij zelfdoding steeds meer verengd.. Het gevolg is dat het artikel aan betekenis heeft ingeboet, zowel in de samenleving als vanuit de rechterlijke macht en het Openbaar Ministerie.

Tot slot zal afschaffing van artikel 294 lid 2 niet leiden tot misbruik, omdat de wet voldoende waarborgen biedt voor het tegengaan van misbruik.

Dit stuk is geschreven door Laura De Vito (jurist NVVE), op 25 september 2014